

სასწავლო ეკოლოგიური ექსკურსიები დაწყებით კლასებში

დოგრაშვილი თ., გოგიბერიძე ი., ბერძულიშვილი გ.

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ანოტაცია: ეკოლოგიური აღზრდის სასწავლო ექსკურსიების გამოყენება ეფექტურად არის შესაძლებელი დაწყებითი კლასების სასწავლო პრაქტიკაში. სასწავლო ეკოლოგიური ექსკურსიების დანიშნულება და ფუნქცია არის ბუნებისმცოდნეობის და სხვა სასწავლო საგნების კურსების შინაარსის შემცველი ეკოლოგიური საკითხების პრაქტიკული შემოწმება, რაც გამოიხატება ზოგიერთ იმ საწარმოო პროცესზე დაკვირვებით, რომლებიც სასწავლო მასალაშია აღწერილი, ეკოლოგიური შინაარსის მქონე მათემატიკური ამოცანის პირობებში მოყვანილი მონაცემების შემოწმებით და სხვ. ასეთი სახის სასწავლო ეკოლოგიური ექსკურსიები მოსწავლეთა დაინტერესებას იწვევს. ზოგჯერ, მიზანშეწონილია იმიტირებული სასწავლო ექსკურსიების მოწყობაც. სასწავლო ეკოლოგიური ექსკურსიებისას მოსწავლეები აღიქვამენ, რომ თუ არ დაიცავენ ბუნებას, არ შეინარჩუნებენ და არ მოვუვლიან მას, არ გვექნება სამშობლო. მოსწავლეებში სასწავლო ეკოლოგიური ექსკურსიები განამტკიცებენ აზრს, რომ დედაბუნება–ჩვენი სახლია.

საკვანძო სიტყვები: ეკოლოგიური აღზრდა

გამოცდილი, ნოვატორი მასწავლებელი ადვილად მოახერხებს უმცროსკლასელთა სასწავლო საგნებიდან გამოყოს ეკოლოგიური ხასიათის საკითხები. მეთოდური თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა მათგან მასწავლებელმა გამოყოს ისეთები, რომელთა რეალიზება უმჯობესია კლასგარეშე მუშაობის დროს. კლასგარეშე მუშაობა ხელს უწყობს პიროვნების განვითარებასა და ფორმირებას. სწორად ორგანიზებული კლასგარეშე მუშაობა შეიძლება გავხადოთ სწავლების ხარისხის გაუმჯობესების საუკეთესო წყაროდ, რადგან იქმნება ისეთი პირობები, რომლის დროსაც უკეთ შეიძლება დავინახოთ მოსწავლის ინდივიდუალური თვისებები. კლასგარეშე ღონისძიებებით უკეთ ვლინდება მოსწავლის შინაგანი სამყარო: კლასში მორიდებული ან ანცი მოსწავლე სულ სხვა პიროვნებად გვევლინება.

დაწყებითი კლასების სასწავლო პროცესში მიღებული ცოდნის რეალიზების ძალიან კარგ საშუალებას წარმოადგენს სასწავლო ეკოლოგიური ექსკურსია, რომელსაც კონკრეტული დანიშნულება და ფუნქცია აქვს. მოკლედ შევჩერდეთ სასწავლო ექსკურსიის მიზნებისა და ამოცანების გარკვევაზე. ექსკურსიები თავისი ამოცანებით და მონაწილეებზე ზემოქმედებით წარმოადგენს პედაგოგიურ პროცესს. ექსკურსიაში მონაწილეობენ მასწავლებელი-ექსკურსიამძღვარი, რომელიც ასწავლის და ექსკურსანტები, რომლებიც სწავლობენ. მასწავლებელი გადასცემს ცოდნას განსაზღვრულ თემაზე, ექსკურსანტები კი ამ ცოდნას ითვისებენ. მასწავლებლისა და მოსწავლეების ურთიერთქმედება არის პედაგოგიური პროცესის საფუძველი. ნებისმიერი სასწავლო ექსკურსია იძლევა ახალ ცოდნას ბუნებაზე,

საზოგადოებაზე, ისტორიულ მოვლენებზე, ე.ი. წარმოადგენს სწავლის პროცესის ნაწილს. ურთიერთობა მასწავლებელთან, მისი რეკომენდაციები, შენიშვნები ახდენენ აღმზრდელობით ზეგავლენას ექსკურსანტებზე. თვით შესასწავლი მასალა ზნეობრივად და ესთეტიკურად მოქმედებს მოსწავლეების ცნობიერებაზე. აქედან გამომდინარე, სასწავლო ექსკურსია ხდება პედაგოგიური პროცესის ნაწილი, რომელიც ემსახურება მოსწავლეების განათლებისა და აღზრდის ფუნქციებს, მისი მსოფლმხედველობის ფორმირებას. სასწავლო ექსკურსია დაფუძნებულია დიდაქტიკურ პრინციპებზე, რომლებიც განსაზღვრავენ შინაარსს, ექსკურს-სანტების სწავლების მეთოდისა და ორგანიზაციას. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის დიდაქტიკური ფუნქცია, რომლის დროსაც ხორციელდება სწავლების თვალსაჩინოების პრინციპი და მოსწავლე ეცნობა საგანს ან მოვლენას. არანაკლებ მნიშვნელოვანია პრინციპები, რომლებიც სწავლების მეცნიერული დონის ამღლებას ემსახურება და მიღებულ ცოდნას უკავშირებს ცხოვრებისეულ პრაქტიკას. მასწავლებელმა მეტი ყურადღება უნდა დაუთმოს სასწავლო ექსკურსიის აღმზრდელობით ასპექტს და შეუხამოს ის საგანმანათლებლოს. სასწავლო საექსკურსიო მასალა ისე უნდა იყოს შერჩეული და გამოყენებული, რომ მან განავითაროს ექსკურსიის მონაწილეთა შემეცნებითი შესაძლებლობები, აღზარდოს მათში მაღალი მორალური ღირსებები სამშობლოს სიყვარული, სხვა ეროვნების ხალხთა ღირებულებების დაფასება და პატივისცემა, კოლექტივიზმის სული და ა. შ. სასწავლო ექსკურსიის, როგორც პედაგოგიური პროცესის ამოცანაა ექსკურსანტებს გაუღვივოს ცნობისმოყვარეობა ობიექტზე დამოუკიდებელი დაკვირვებისათვის და გამოიუმუშაოს მათ პრაქტიკული ჩვევები. სასწავლო ექსკურსია თავისი თვალსაჩინოებით, მეთოდური ხერხებით, თხრობის ფორმებით ხელს უწყობს მოსწავლეთა გააქტიურებას. ამ ამოცანის გადასაწყვეტად მასწავლებელი ცდილობს მოსწავლეებს გამოუმუშავდეთ ობიექტის შეფასების უნარი. სასწავლო ექსკურსია განიხილება სასწავლო-სააღმზრდელო პროცესის უკეთ წარმართვის ფორმად, რომლის საშუალებითაც მოსწავლე აკვირდება სხვადასხვა საგანს და მოვლენას, რის შედეგად იძენს ახალ ცოდნას. სასწავლო ექსკურსიების ჩატარება ისეთ ადგილებში, როგორებიცაა: მუზეუმი, ისტორიული ძეგლი, წარმოება, ბუნების რაიმე განსაკუთრებული ადგილი და სხვა, ყოველთვის ასრულებენ ისეთ დიდაქტიკურ ფუნქციებს, რომელთა მეშვეობითაც მასწავლებელს შეუძლია საგანგებო კორექტივი შეიტანოს თავის მუშაობაში. ასეთი ექსკურსიები საჭირო დოზირებით და დანიშნულებით შეტანილია სასწავლო პროგრამებში, როგორც სწავლების სისტემის გარკვეული და სავალდებულო ნაწილი. სასწავლო ექსკურსიები თავისი დანიშნულებითა და შინაარსით პირობითად შეიძლება დაიყოს რამდენიმე სახეობად, კერძოდ: საბუნებისმეტყველო, საწარმოო, ისტორიული-ტიტერატურული, სამხარეთმცოდნეო, ეკოლოგიური, და ზოგადი. სასწავლო ექსკურსიების კლასიფიკაციას საფუძვლად ისიც უდევს, თუ რა დიდაქტიკური მიზნის გადაწყვეტას ემსახურება მისი ჩატარება: ახალი მასალის გაცნობას თუ უკვე შესწავლილის განმტკიცებას. ორივე შემთხვევაში მასწავლებელი ისახავს და წყვეტს კონკრეტულ ამოცანას, რომლის გადაჭრისას გათვალისწინებული უნდა იყოს მოსწავლეთა ასაკი და ინდივიდუალური თავისებურებები.

მასწავლებელი-ექსკურსიათმძღოლის პედაგოგიურ საქმიანობაში განასხვავებენ შემდეგ ეტაპებს:

1. მასწავლებლის და ჯგუფის მომზადება ექსკურსიისათვის;
2. თვით ექსკურსიის ჩატარება;
3. ექსკურსიის შემდგომი სამუშაო, რომელიც განამტკიცებს საექსკურსიო მასალას.

სასწავლო ექსკურსიის ჩატარების წარმატება დამოკიდებულია მისი წინა სამზადისის სწორ გააზრებაზე, საექსკურსიო ადგილის შერჩევასა და დაგეგმვაზე, თვით მასწავლებლის კომპეტენტურობაზე, იქ დამხვდურთა მომზადებაზე და სხვა ცნობილი თუ მოულოდნელი ვითარების სწორ მართვაზე. არანაკლებ მნიშვნელოვანია მოსწავლეთა სურვილისა და განწყობის გათვალისწინება, სასწავლო ექსკურსიის ჩატარება და შედეგების შეჯამება.

სამივე დასახელებული ეტაპი განაპირობებს ურთიერთწარმატებას. თუ სასწავლო ექსკურსია სწორად მომზადდა და ჩატარდა, მაშინ წარმატებაც მისი შედეგების შეჯამების დროს იჩენს თავს. თვით შეჯამება შეიძლება ჩატარდეს წერიითი სამუშაოს შესრულებით, გამოფენის მოწყობით, დისკუსიით, კონფერენციით და სხვ.

ჩვენს საუბარი გვექნება დაწყებითი კლასების სასწავლო პრაქტიკაში გამოყენებულ ე.წ. ეკოლოგიური აღზრდის სასწავლო ექსკურსიებზე, რომელთა დანიშნულება და ფუნქცია არის ბუნებისმცოდნეობის და სხვა სასწავლო საგნების კურსების შინაარსის შემცველი ეკოლოგიური საკითხების პრაქტიკული რეალიზება, მათი შემოწმება, რაც გამოიხატება მცენარეების და ცხოველების ნახვით, ზოგიერთ იმ საწარმოო პროცესზე დაკვირვებით, რომლებიც სასწავლო მასალაშია აღწერილი, იმ ისტორიული ადგილების მონახულებით, რომლებზეც საუბარი იყო სასწავლო მასალაში, ეკოლოგიური შინაარსის მქონე მათემატიკური ამოცანის პირობებში მოყვანილი მონაცემების შემოწმება, რომლებშიც ხე-მცენარეების სიმადლესა და ასაკზეა საუბარი და სხვ. ასეთი სახის სასწავლო ეკოლოგიური ექსკურსიები მოსწავლეთა დაინტერესებას იწვევს, მოსწავლეები გადიან ბუნებაში, საწარმოში ან ფაბრიკაში, ეცნობიან ზოგიერთ საწარმოო პროცესს, ახდენენ გაზომვებს, აწონვებს, რაც მათ ეხმარება პრაქტიკული უნარ-ჩვევების გამომუშავებაში. ზოგჯერ, განსაკუთრებით დაბალ კლასებში მიზანშეწონილია იმიტირებული სასწავლო ექსკურსიების მოწყობაც. ეს პირველ რიგში ისეთი თემების განხილვის დროს შეიძლება მოხდეს, რომლის პრაქტიკაში რეალიზება შესაძლებელია გარკვეულ რისკებს შეიცავდეს, მათ შორის დზღვეული არ არის არც მოსწავლეები და არც მასწავლებელი.

განვიხილოთ პრაქტიკული მაგალითები. თემის „წყალი ბუნებაში“ შესწავლისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ეკოლოგიურ აღზრდას და მდინარეებისა და წყალსატევების სისუფთავის დაცვას.

პირველ კლასში შესაძლებელია პირდაპირ არ მოვაწყოთ ეკოლოგიური ექსკურსია, არამედ შემოვიტანოთ სათამაშო ელემენტები და მოვახდინოთ მდინარეზე დაუსწრებელი ექსკურსიის ინსცენირება.

ჩვენს წინ ლურჯზე უფრო ლურჯი მდინარე მოედინება.

მისი ტალღების თავზე თოლიები დაფრინავენ და ხმაურობენ.

აიღეთ მაშველი რგოლები და ბადეები და მოემზადეთ მდინარეში შესასვლელად.

თქვენ შეგიძლიათ ნავებში ჩასხდეთ, ნიჩბები მოუსვათ და მდინარეში შეცუროთ.

მდინარე დაბინძურებულია. მასში პლასტმასის ბოთლები, ქილები, ქაღალდის ნაჭრები, შუმის ნამსხვრევები და სხვა ჭუჭყიანი ნივთები ყრია.

ჩვენი მიზანია მდინარე გავწმინდოთ ნაგავისა და ჭუჭყისაგან, რისთვისაც გამოვიყენოთ ბადეები.

ბავშვები „მდინარეში“ ბადეებით „იჭერენ“ პლასტმასის ბოთლებს, ქილებს, ქაღალდის ნაგლეჯებს, შუმის ნამსხვრევებს და სხვა სახის დაბინძურებულ ნივთებს. ამის შემდეგ მოსწავლეებს მასწავლებელმა უნდა დაუსვას შეკითხვები: აგვიხსენით რატომ არ შეიძლება მდინარეში ნაგავის ჩაყრა?

მეორე და მესამე კლასებში იმავე თემის გავლისას მოსწავლეები ეცნობიან წყლის მყარ და გაზობრივ მდგომარეობებს; წყლის ბრუნვას ბუნებაში; წყლის გაწმენდის მეთოდებს; მდინარეთა და წყალსატევების ეკოლოგიურ დაცვას ფაბრიკა-ქარხნების საწარმოო ნარჩენებისაგან; წყლის ყაირათიან და მიზნობრივ ხარჯვაზე სახალხო მეურნეობაში. ამ პერიოდში ქართული ენის გაკვეთილზე მასწავლებელმა მოსწავლეებს შეიძლება შესთავაზოს თხზულების დაწერა, მაგალითისათვის შეიძლება განვიხილოთ რამდენიმე თემა: „წყლის წვეთის მოგზაურობა“, „თოვლის ფიფქი ჩემს ხელისგულზე“, „ჯადოსნური ყინულის ნატეხი“, „წყალი სასწაულები და მოლოდინები“ და სხვ.

საქართველოში განთავსებული სკოლები, იქნება ის ქალაქის, თუ სოფლის, ყველას აქვს ბუნებასთან კონტაქტის საშუალება. ზოგი სკოლა კი პირდაპირ პარკების, ნაკრძალების, ბაღების ახლოს მდებარეობენ და საშუალება აქვთ მათი სკოლის ახლოს მდებარე ბუნებრივი არეალები გამოყენებული იქნეს ეკოლოგიური აღზრდის ე.წ. ლაბორატორიად. მიზანშეწონილია შემოდგომაზე უმცროსკლასელთა ეკოლოგიური ექსკურსია სკოლის ახლოს მდებარე ტყეში. მასწავლებელმა უნდა მოახდინოს შემოდგომაზე ბუნების ცვლილებებზე დაკვირვება, მოსწავლეებს უნდა აუხსნას ბუნებაში შემოდგომაზე მიმდინარე პროცესების არსი მათთვის გასაგებად. მოაწყოს შემეცნებითი თამაში „ვიპოვოთ ნიშნებით აღწერილი ხე“. მაგალითად: 35 მეტრამდე სიმაღლის ხეა, საუკეთესო მერქნით. ვარჯის დიამეტრი 1,5 მეტრს აღწევს. მერქანი გამოიყენება ავეჯის დასამზადებლად. ნაყოფი გამოიყენება საკონდიტრო მრეწველობაში. ყვავის ივნის-ივლისში, ნაყოფი მწიფდება და ცვივა სექტემბერ-ოქტომბერში. ნაყოფი ეკლიან გარსშია, რომელიც 5-6 სმ დიამეტრისაა და იტევს 3 ცალს. საჭმელად ვარგისია შეიცავს ნახშირწყლებს. მისი შემადგენლობა უახლოვდება ხორბლის შემადგენლობას. უფრო გავრცელებულია დასავლეთ საქართველოში. აღმოსავლეთ საქართველოში გვხვდება ბორჯომის ხეობაში, სამაჩაბლოში, ალაზნის მარცხენა ნაპირზე; კარგად ხარობს ზღვის დონიდან 1200 მეტრამდე.

მოსწავლეთა უმრავლესობა ხვდება, რომელ ხეზეა საუბარი გამოცანაში: რა თქმა უნდა ეს წაბლია. მოსწავლეებს ჯილდოდ შესაძლებელია გადავცეთ მოხარშული ანდა უმი წაბლი. ისინი დარწმუნდებიან, რომ წაბლის ნაყოფი ძალზედ გემრიელია. პიკნიკზე შესაძლებელია მოსწავლეებს შევთავაზოთ წაბლის თაფლიც, რა თქმა უნდა ზომიერად, რადგან მოსწავლეებს უნდა ავუხსნათ, რომ დიდი რაოდენობით ბლის თაფლის მიღება იწვევს ალკოჰოლურ თრობას და მოზარდის ჯანმრთელობისათვის საზიანოა.

საშემოდგომო ეკოლოგიური ექსკურსიის დროს უნდა შევავროვოთ მცენარეებიდან ჩამოცვენილი ფოთლები, რომელთაც გამოვიყენებთ სახვითი და გამოყენებითი ხელოვნების გაკვეთილზე, რომლითაც შეგვიძლია შევქმნათ „შემოდგომის ხალიჩა“, „პეპლები“, „ტყის მინდორზე“, „შემოდგომის ფერები“ და სხვ.

გაზაფხულზე ვპოულობთ გაზაფხულის პირველ ყვავილებს: იას, ენძელას, ფურუ--სულას. შემდეგ ტყე მწვანდება. ტყეში მწერების ნახვაც შეიძლება. ჭიანჭველები მუშაობენ და ბუდეში საჭმელს ეზიდებიან, ჩნდებიან ხოჭოები. ტყეში ყველა არსებას თავისი საქმე აქვს.

ყველაზე ხალისიანი ეკოლოგიური ექსკურსია მდინარეზეა. მდინარის პირას იზრდება მტირალა ტირიფი, (ტირიფის ლათინური სახელწოდების თარგმანია „წყალთან ახლოს“). მდინარის ნაპირებთან წყალმცენარეებია, ცოტა მოშორებით თელის ხეების კორომია. ნაპირზე ფერადი კენჭებია. ბავშვები მათთვის მოსაწონ კენჭებს აგროვებენ. აკვირდე-

ბიან მდინარის ნაპირზე მოხტუნავე ბაყაყებს, შესაძლოა მეთევზეებსაც შეხვდნენ და თევზაობას უყურონ...

ყოველი ექსკურსიის შემდეგ მასწავლებელმა მოსწავლეებს აუცილებლად უნდა გამოკითხოს შთაბეჭდილებები, უნდა დაუსვას კითხვები:

რა მოგცათ თქვენ ბუნებასთან კონტაქტმა?

გახდით თუ არა უფრო კეთილი? სულიერად უფრო მდიდარი?

რით შეგიძლიათ მოსწავლეებს დაეხმაროთ ბუნებას?

მათემატიკის გაკვეთილებზე მასწავლებელმა უნდა გამოიყენოს ამოცანები, რომელთა პირობები შეიცავს ეკოლოგიურ საკითხებს. ცხადია, რომ ამოცანის პირობებში მოცემული მონაცემები რეალური, ან რეალურთან ძალიან მიახლოებული უნდა იყოს. ასეთი ამოცანების განხილვა მოსწავლეებში მათემატიკური უნარჩვევების ჩამოყალიბების გარდა სერიოზულ დახმარებას უწევს მოსწავლეთა ეკოლოგიურ აღზრდას.

მოსწავლეთა ეკოლოგიურ განათლებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ეკოლოგიურ აღზრდას. მოსწავლეებთან სისტემატიური მუშაობა საფუძველი ხდება სეზონური ზემოქმედების, რომლებსაც შესაძლებელია დავარქვათ სახელები: „ოქროსფერი შემოდგომა“, „შემოდგომის წვეულება“, „გავაცილოთ ზამთარი“, „ზამთრის წვეულება“, „გაზაფხული—ფერთა გამა“, „შევხვდეთ ზაფხულს“ და სხვ. ეს დღესასწაულები კლასში შესაძლებელია მოეწყოს ყოველ სეზონზე. მოსწავლეთა ასაკის მატებასთან ერთად შეიცვლება ღონისძიების ჩატარების ფორმაც და შინაარსიც. დღესასწაულისათვის მომზადება კლასში ადრინდანვე უნდა დაიწყოს მასწავლებელმა. მასში აქტიურად უნდა ჩაერთონ მოსწავლეთა მშობლები. კარგი იქნება თუ ეს საკითხი მასწავლებლის მიერ განხილული იქნება მშობელთა კრებაზე.

რა სპეციალობისაც უნდა იყოს ადამიანი, ჩვილი იქნება თუ მოხუცი, ბუნება ყველასათვის წარმოადგენს მათი ცხოვრების განუყოფელ კომპონენტს. მასწავლებელმა უნდა შეძლოს მოსწავლეებს არა მარტო ასწავლოს ბუნება, არამედ მათ გააცნობიერებინოს ის ტკივილი, რომელსაც დანაგვიანებული მდინარის ნახვისას განიცდიან, გააცნობიერონ ის წუხილი, რასაც განიცდიან, როცა ხედავენ, რომ პიკნიკზე წასულების მიერ ტყეში დანთებულმა ცეცხლმა ხანძარი გააჩინა და ხეები ზეზეულად იწვიან, მდელოზე ხუმრობით გამხმარი ბალახებისათვის ცეცხლის წაკიდების შემდეგ, მდელოს ცეცხლი რომ უკიდიან... მოსწავლეებმა უნდა აღიქვან, რომ თუ არ დავიცავთ ბუნებას, არ შევინარჩუნებთ და არ მოვუვლით მას, არ გვექნება სამშობლო. დედაბუნება—ჩვენი სახლია.

ECOLOGICAL EXCURSIONS IN PRIMARY CLASSES

Dograshvili T., Gogiberidze I., Berdzulishvili G.

Summary: The article discusses ecological excursions, which can be effectively used in elementary classes learning practice. The purpose and function of ecological excursions is practical examination of the ecological issues contained in the content of the courses of sciences and other curriculum that are reflected in some of the manufacturing processes that are described in the study material, by checking the data that are given in the content of math tasks which have ecological meaning and etc. Such ecological excursions cause students' interest. Sometimes it is advisable to arrange simulated excursions. In academic ecological excursions, students perceive that if they do not protect and survive nature, we will not have a homeland. Academic ecological excursions in students will strengthen the idea that the motherhood is our home.